

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА**

Різник В'ячеслав Володимирович

УДК 378.147:33

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана в ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник –

доктор педагогічних наук, професор
Плахотнік Ольга Василівна,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
професор кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
Лузан Петро Григорович,
Національний університет біоресурсів України,
завідувач кафедри педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
Мороз Інна Вікторівна,
Київський славістичний університет,
доцент кафедри педагогіки,
психології та культури.

Захист відбудеться 13 травня 2010 року о 16 годині 30 хвилин на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, за адресою: 01601, Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий « 3 » квітня 2010 року.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

В.Д.Сиротюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах інтеграції національної системи освіти до світового освітнього простору, забезпечення конкурентоспроможності спеціалістів на ринку праці особливої актуальності набуває проблема вдосконалення професійної підготовки випускників вищих навчальних закладів. Сучасні умови ринку ставлять принципово нові вимоги до молодих фахівців економічних спеціальностей. Зважаючи на це, вимагає вдосконалення як сам процес навчання у вищій школі загалом, так і формування готовності фахівців економічного профілю до професійної діяльності зокрема.

Аналіз наукових досліджень переконує, що існує низка суперечностей у підготовці майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності, а саме: між завданнями професійної діяльності та характером навчально-пізнавального процесу; необхідністю інтеграції всіх предметів стосовно кінцевих цілей навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі та диференціацією їхньої реалізації; абстракцією кожної окремої дисципліни з конкретністю завдань професійної діяльності спеціаліста; між індивідуальним характером засвоєння навчального матеріалу й колективним характером діяльності у процесі виконання спільного завдання в реальній ситуації; теоретичними формами реалізації змісту навчального матеріалу та практичним характером діяльності майбутнього спеціаліста; між рівнем підготовки випускників економічних спеціальностей і сучасними вимогами до них з боку роботодавців. Подолання означених суперечностей потребує впровадження нових технологій професійної підготовки студентів економічних спеціальностей, спрямованих на формування готовності їх до професійної діяльності.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень свідчить, що вивченням готовності до діяльності займалися такі науковці: М. Дьяченко, І. Гавриш, Л. Кадченко, Л. Кондрашова, М. Кулакова, А. Ліненко, О. Міщенко, Р. Нью, В. Стасюк, С. Тарасова, Д. Узнадзе та ін. Зокрема Д. Узнадзе досліджував настанову як готовність до визначеної форми реагування; М. Дьяченко та Л. Кандибович розглядали психологічні проблеми готовності до діяльності; Г. Ковальчук займалася проблемою формування психологічної готовності у студентів – майбутніх викладачів економіки.

Готовність до різних аспектів педагогічної діяльності стала предметом дослідження в таких відомих науковців як І. Гавриш, Л. Кадченко, Л. Кондрашова, А. Ліненко, О. Міщенко, Р. Нью, В. Сластьонін та ін. Проблема професійної готовності економістів цікавила В. Стасюк, предметом дослідження якої були педагогічні умови професійної підготовки майбутніх економістів у комплексі «школа – вищий заклад освіти». Формування готовності майбутніх менеджерів фінансово-економічного профілю до управлінської діяльності розглянуто у праці С. Тарасової.

Науковий аналіз педагогічних досліджень учених у галузі професійної підготовки засвідчує, що проблема формування готовності студентів економічних спеціальностей до професійної діяльності залишається

недостатньо розробленою, зокрема потребує уточнення зміст, структура та процес формування даної готовності. Тому виникає потреба в розробці технології формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін.

Об'єктивна суспільна значущість якісної професійної підготовки студентів економічних спеціальностей, існуючі суперечності в сучасній професійній підготовці та недостатній рівень дослідження проблеми формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в межах державної теми, яка виконується в ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» як складова дослідження «Особистісно орієнтована професійна підготовка вчителя у вищому навчальному закладі» (номер державної реєстрації 0108U001994) та кафедральної теми наукового дослідження «Професійна підготовка майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі» (протокол № 2 від 20.09.2007 р.). Роль автора у виконанні цих науково-дослідних робіт полягає у розробці технології формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін.

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (протокол № 2 від 08.10.2007 р.) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 9 від 27.11.2007 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити технологію формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін.

Для досягнення мети визначено такі **завдання**:

– здійснити теоретичний аналіз проблеми готовності та з'ясувати сутність і структуру готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності;

– обґрунтувати технологію, педагогічні умови та розробити модель формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності;

– визначити критерії, показники та охарактеризувати рівні готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності;

– з'ясувати рівень сформованості готовності студентів економічних спеціальностей до професійної діяльності та експериментально перевірити ефективність технології формування готовності майбутніх фахівців

економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін.

В основу дослідження покладено припущення про те, що формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін відбуватиметься більш продуктивно завдяки впровадженню в навчально-виховний процес технології формування готовності студентів до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін за розробленою моделлю з урахуванням таких педагогічних умов: удосконалення практичного компонента професійної підготовки студентів та спрямованості мети, завдань і змісту навчання на формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності; органічне поєднання різних форм організації навчально-виховного процесу; використання активних методів навчання у процесі вивчення спеціальних дисциплін; здійснення формування готовності студентів економічних спеціальностей відповідно до етапів розробленої технології.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх фахівців економічних спеціальностей у вищих навчальних закладах.

Предмет дослідження – технологія формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз та узагальнення педагогічної, психологічної і навчально-методичної літератури, порівняння, систематизація, які дали змогу узагальнити теоретичний матеріал з проблеми дослідження, обґрунтувати технологію та розробити модель формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін; емпіричні: спостереження, анкетування, інтерв'ювання, співбесіда, педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи), методи математичної статистики, комп'ютерної обробки даних експерименту з метою виявлення якісних і кількісних змін у сформованості готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* обґрунтовано технологію, педагогічні умови та розроблено модель формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін; визначено критерії, показники та обґрунтовано рівні готовності студентів економічних спеціальностей до професійної діяльності;

- *розширено та доповнено* сутність і структуру готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності;

- *набули подальшого розвитку* питання змісту професійної підготовки студентів економічних спеціальностей у вищих навчальних закладах.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що розроблена технологія формування готовності майбутніх фахівців

економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін може використовуватися викладачами вищих навчальних закладів з метою підвищення рівня фахової підготовки студентів. Одержані наукові положення становлять базу для розробки навчально-методичного забезпечення вивчення спеціальних дисциплін з метою формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності.

Результати дослідження впроваджено в Навчально-науковому фінансово-економічному інституті ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (довідка № 816 від 26.11.2009 р.), у ДВНЗ «Черкаський державний технологічний університет» (довідка № 1833/01-03 від 08.12.2009 р.), на факультеті ринкових та інноваційних технологій Київського національного університету технологій та дизайну (м.Черкаси) (довідка № 04-22/2189 від 10.12.2009 р.), у Дніпропетровській державній фінансовій академії (довідка № 05 від 22.12.2009 р.).

Особистий внесок здобувача полягає у з'ясуванні теоретичних засад формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей, зборі та інтерпретації експериментальних даних, обґрунтуванні технології та розробці моделі формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін, формулюванні теоретичних узагальнень і висновків.

У працях, написаних у співавторстві, особистий внесок дисертанта полягає у з'ясуванні питання вдосконалення професійної підготовки фахівців вищих навчальних закладів відповідно до світових тенденцій розвитку університетської освіти (*стаття у співавторстві з Л.М.Різник*), у визначенні педагогічних умов ефективної підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності (*стаття у співавторстві з Л.М.Різник*).

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та експериментальні дані доповідалися, обговорювалися й отримали схвалення на IV Міжнародній науково-практичній конференції «Інновації у вищій освіті» (Ніжин, 2007), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Наукові дослідження – теорія та експеримент» (Полтава, 2008), I Міжнародній конференції «Умови економічного росту в країнах з ринковою економікою» (Переяслав-Хмельницький, 2008), Міжнародній науково-практичній конференції «Викладач і студент: суб'єкт-суб'єктні відносини» (Черкаси, 2008), Міжнародній науково-практичній конференції «Управління процесом кадрового забезпечення інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України» (Буча, 2008), II Міжнародних педагогічних читаннях на пошану Богдана Ступарика (Івано-Франківськ, 2008), Міжнародній науково-практичній конференції «Управління процесом кадрового забезпечення інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України» (Буча, 2009), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Індивідуалізація і фундаменталізація навчального процесу в умовах євроінтеграції» (Переяслав-

Хмельницький, 2007), I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Підготовка студентів до майбутньої професійної діяльності» (Переяслав-Хмельницький, 2008), II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Організаційно-педагогічні умови управління виховним процесом у підготовці майбутніх педагогів: інноваційний досвід освіти, проблеми, традиції та перспективи» (Переяслав-Хмельницький, 2009).

Публікації. Основний зміст і результати теоретичного та експериментального дослідження відображено у 12 наукових публікаціях, серед яких 1 – у колективній монографії, 5 – у наукових фахових виданнях, 4 – у збірниках наукових праць, 2 – у матеріалах конференцій.

Структура дисертації зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (205 найменувань), додатків. Загальний обсяг роботи 287 сторінок, основний зміст дисертації викладений на 198 сторінках. Робота містить 20 таблиць, 8 рисунків та 12 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, сформульовано гіпотезу і розкрито наукову новизну та практичне значення роботи, подано інформацію про апробацію та впровадження результатів дослідження, наведено відомості про структуру і обсяг дисертації.

У першому розділі **«Теоретичні засади формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності»** здійснено теоретичний аналіз проблеми готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності. Розглянуто наукові трактування готовності, визначено та науково обґрунтовано сутність і компоненти готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності.

На основі теоретичного аналізу наукової літератури встановлено, що формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності є актуальною проблемою сучасної професійної підготовки студентів у вищій школі. З'ясовано, що важливою умовою ефективності процесу професійної підготовки студентів економічних спеціальностей є спеціально організоване навчання, що передбачає вдосконалення змісту та поєднання різних форм і методів навчання, які сприяють активному засвоєнню знань, умінь і навичок студентів. У навчальному процесі необхідно використовувати такі методи, які забезпечують розвиток творчого мислення студентів, активізують пізнавальну діяльність, привчають самостійно приймати оптимальні рішення і розв'язувати різні виробничі проблеми.

З'ясовано, що різноманітні трактування готовності обумовлені розбіжністю наукових підходів і специфікою конкретної професійної діяльності.

Найважливішими компонентами готовності до професійної діяльності вчені вважають адаптаційний, емоційно-вольовий, мобілізаційний, комунікаційний, планово-змістовий, мотиваційний, контрольно-оцінний, управлінський (М. Кулакова); мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий, оцінний (М. Дьяченко, Л. Кандибович); професійна самосвідомість, ставлення до діяльності, навички і вміння їх практичного втілення, професійно значущі якості особистості (А. Ліненко); мотиваційно-контрольний, нормативно-аналітичний, інтерпретаційно-регулятивний, оціночно-результативний, емоційно-правовий (Е. Лукаш).

В. Стасюк поділяє компоненти професійної готовності на дві групи: професійні якості фахівця (планово-змістові, організаційні, мотиваційні, контролюючі, координаційні) та особистісні якості економіста (рефлексійно-комунікаційні, вольові, емоційні, мобілізаційні, самосвідомість).

На основі вивчення сутності та структурних компонентів готовності до професійної діяльності з'ясовано, що готовність майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності – це складне особистісне утворення, інтегральна характеристика особистості, що є комплексним відображенням цілої низки особистісних рис і професійних якостей, необхідних для успішної професійної діяльності. Готовність майбутніх фахівців економічних спеціальностей виступає фундаментом професійної підготовки, визначає професіоналізм, дає змогу максимально реалізувати себе в конкретній діяльності, сприяє самовдосконаленню, саморозвитку фахівця.

На підставі аналізу підходів різних дослідників до структури готовності, вивчення освітньо-кваліфікаційних характеристик фахівців економічних спеціальностей та врахування набору найбільш загальних компетенцій, запропонованих країнами-учасницями Болонського процесу визначено, що готовність майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності включає такі складові: психологічна готовність (мотиваційний компонент, компонент комунікабельності, рефлексивний та вольовий компоненти), теоретична готовність (інтелектуальний, когнітивний та інформаційний компоненти), практична готовність (діяльнісний, організаційно-виконавчий та діловий компоненти), готовність до подальшого вдосконалення себе як фахівця (креативний та евристичний компоненти) (рис.1).

У другому розділі «**Технологія формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності**» обґрунтовано технологію, педагогічні умови та структурні компоненти моделі формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін; визначено критерії, показники та охарактеризовано рівні сформованості готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності.

Рис. 1. Структура готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності

На основі з'ясування сутності педагогічних технологій запропоновано авторську технологію формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін, яка розглядається на засадах системного підходу в процесуально-діяльнісному контексті і трактується як навчально-виховний процес, спрямований за критеріями технологічності, як сукупність мети, завдань, змісту, форм, методів і прийомів, послідовне здійснення яких дасть змогу сформувати готовність майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності. Структурні компоненти технології представлено на рис. 2.

Унаслідок аналізу сучасної професійної підготовки студентів економічних спеціальностей обґрунтовано педагогічні умови, необхідні для ефективного формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності: удосконалення практичного компонента професійної підготовки студентів та спрямованість мети, завдань і змісту навчання на формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності; органічне поєднання різних форм організації навчально-виховного процесу; використання активних методів навчання у процесі вивчення спеціальних дисциплін; здійснення формування готовності студентів економічних спеціальностей відповідно до етапів розробленої технології.

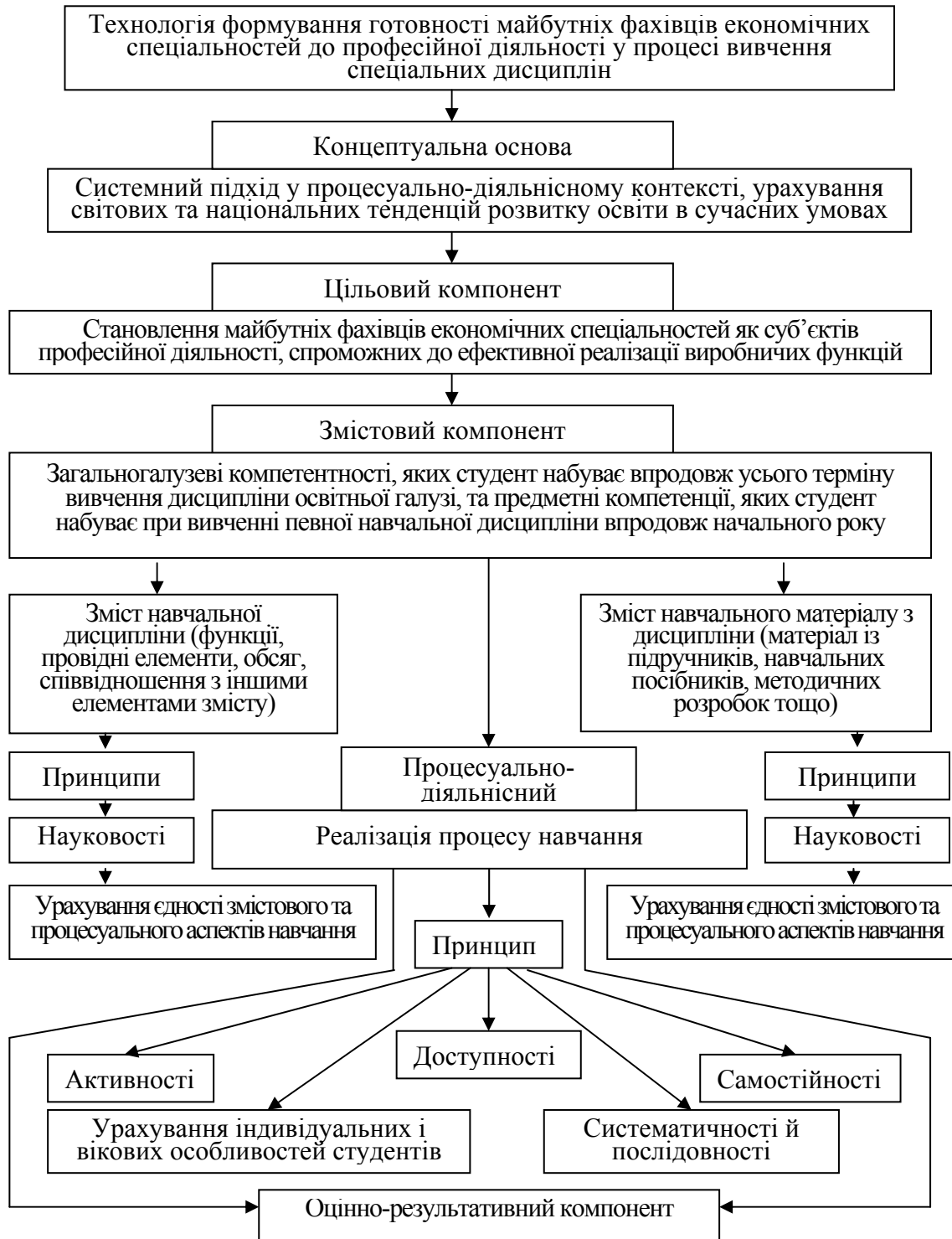

Рис. 2. Структурні компоненти технології формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін

У ході обґрунтування експериментальної технології розроблено модель формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін, яка є схематичним відтворенням спеціально організованої професійної підготовки студентів, що включає комплекс взаємопов'язаних елементів навчально-

виховного процесу: мети, завдань, змісту, форм, методів навчання, критеріїв, показників і рівнів готовності, педагогічних умов ефективного формування готовності та визначеного результату (рис 3).

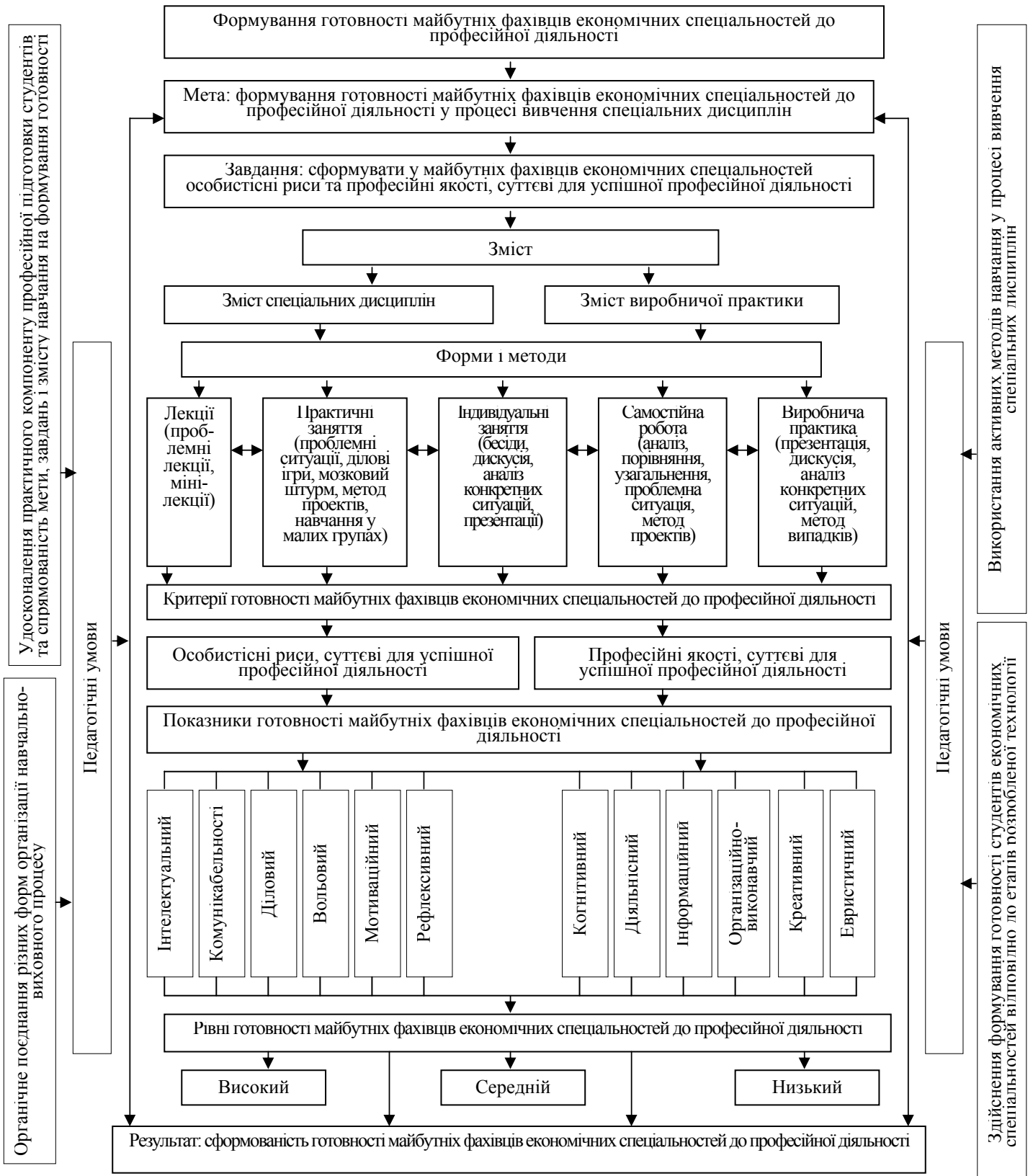

Рис. 3. Модель формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін

З метою проведення експериментального дослідження визначено критерії і показники сформованості готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності: особистісні риси, необхідні для майбутньої професійної діяльності (інтелектуальний показник, показник комунікабельності, діловий, вольовий, мотиваційний, рефлексивний), суттєві професійні якості (когнітивний показник, діяльнісний, інформаційний, організаційно-виконавчий, креативний, евристичний) та з'ясовано сутність кожного показника за словниками та енциклопедіями.

Охарактеризовано рівні сформованості готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності, подано їх змістові характеристики.

Низький рівень характеризується тим, що майбутні фахівці економічних спеціальностей важко набувають нові знання, долають несподівані перешкоди та знаходять вихід із нестандартних ситуацій, встановлюють контакт з однокурсниками і викладачами та спілкуються з ними; вони не виконують чітко завдання відповідно до поставлених вимог; у них відсутня сила волі свідомо регулювати свою діяльність; відсутня система спонукань, що спрямовує на досягнення успіху і уникнення невдач; вони часто необ'єктивно оцінюють свої дії і вчинки; мають низький рівень знань зі спеціальних дисциплін і проблемно застосовують знання на практиці; слабо орієнтуються у потоці інформації; їм важко вести контроль за виконанням поставлених завдань; вони нездатні створювати і впроваджувати новації та знаходити шляхи виконання складних завдань.

Середній рівень характеризується тим, що майбутні фахівці економічних спеціальностей без труднощів набувають нові знання, однак вихід із нестандартних ситуацій знаходять епізодично; досить легко знаходять контакт зі студентами, важче – з викладачами; як правило, відповідально виконують доручення або завдання викладачів, але часто – із запізненням; свідомо регулюють свою поведінку, якщо не виникають значні труднощі; у них спостерігається стійке прагнення до успіху, проте вони не достатньо активні, щоб долати невдачі; такі студенти об'єктивно оцінюють свої вчинки, проте роблять це епізодично; вони мають достатні спеціальні знання, проте не завжди можуть застосувати їх на практиці; орієнтуються в потоці інформації, але їм важко вибрати головне; контролюють виконання поставлених викладачем завдань, проте у них виникають значні труднощі при підготовці звітів; при виконанні складних завдань їм бракує здібностей до пошуку.

Високий рівень характеризується тим, що майбутнім фахівцям економічних спеціальностей притаманні такі якості: здатність швидко і легко набувати нові знання; знаходити вихід із нестандартних ситуацій; здатність легко встановлювати контакт і спілкуватися зі студентами та викладачами; дисциплінованість; пунктуальність і відповідальність; достатня сила волі для свідомої регуляції своєї діяльності; система спонукань, які зумовлюють стійке прагнення до успіху та прагнення уникнути невдачі; здатність до об'єктивної оцінки своїх дій і вчинків; наявність достатніх спеціальних знань; уміння

застосовувати здобуті знання на практиці; здатність орієнтуватися в потоці інформації і вибирати найсуттєвішу; здатність до контролю за виконанням поставлених завдань, уміння аналізувати, вести облік та готувати звіти; наявність творчих здібностей, продуктивного творчого мислення, здібностей до пошуку при виконанні складних завдань. Цей рівень є цілком достатнім для повноцінної реалізації функцій професійної діяльності.

У третьому розділі **«Експериментальне дослідження готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін»** з'ясовано організацію та методику експериментального дослідження; досліджено сучасний стан готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності; розкрито сутність навчання студентів економічних спеціальностей за авторською технологією та розробленою моделлю; здійснено порівняльний аналіз результатів експериментального дослідження.

Застосування комплексу взаємодоповнюючих методів дослідження (аналізу документації, спостереження, бесіди, анкетування, самооцінки, самоаналізу, тестування, педагогічного експерименту) дало можливість отримати достатній матеріал для здійснення експериментального дослідження. Значне місце в діагностиці сформованості готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності відведено використанню апробованих психологічних діагностичних методик та аналізу успішності студентів.

Експериментальними базами виступили Навчально-науковий фінансово-економічний інститут ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», ДВНЗ «Черкаський державний технологічний університет», факультет ринкових та інноваційних технологій Київського національного університету технологій та дизайну (м.Черкаси), Дніпропетровська державна фінансова академія.

Експериментальним дослідженням були охоплені студенти освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» таких спеціальностей: «фінанси і кредит», «економіка підприємства», «облік і аудит».

За результатами дослідження студентів економічних спеціальностей, які брали участь у констатувальному експерименті, поділено на три групи, що відрізнялися між собою рівнями сформованості готовності до професійної діяльності. Низький рівень спостерігався майже у 32,58% студентів. Середній рівень властивий досить значній кількості – 53,37% студентів. Високий рівень простежувався лише в 14,4% студентів.

У ході констатувального експерименту зафіксовано відмінності у сформованості готовності за різними показниками. Так на найвищому рівні виявився показник комунікабельності (13,60%), а на найнижчому – креативний (11,24%) і евристичний (9,55%) показники готовності.

Недостатня сформованість готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності переконала в необхідності впровадження в навчально-виховний процес запропонованої технології.

Навчання за авторською технологією та розробленою моделлю формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін здійснювалося за такими етапами: підготовчий (підготовка викладацького складу до формування готовності студентів до професійної діяльності), основний (спрямування вивчення спеціальних дисциплін на формування готовності студентів до професійної діяльності за виділеними компонентами), підсумковий (підвищення активності студентів економічних спеціальностей у напрямі професійного самовдосконалення).

У процесі вивчення спеціальних дисциплін поєднано різні форми організації навчання (лекції, практичні заняття, самостійну роботу, індивідуальні завдання) та спрямовано їх на формування компонентів готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності.

З метою ефективного формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін зверталася увага на вдосконалення практичного компонента професійної підготовки. Виробнича практика здійснювалася за такими етапами: підготовчий (ознайомлювали студентів з базою практики), початковий (ознайомлювали студентів з метою, завданнями та програмою практики), основний (надавали необхідну консультативну допомогу студентам у розв'язанні різних виробничих проблем), підсумковий (проводили підсумкову конференцію, з'ясовували прогалини у професійній підготовці студентів).

Встановлено, що максимальне використання в ході вивчення спеціальних дисциплін завдань проблемного типу та методів активізації навчання, у першу чергу – моделювання, проектування, кейс-методу, методу «малих груп», ділових ігор, мозкового штурму, тренінгу, аналізу конкретних ситуацій, дає змогу спрямувати навчально-виховний процес на формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності.

Перевірку ефективності запропонованої технології формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін за розробленою моделлю та з урахуванням визначених педагогічних умов проведено за допомогою порівняльного методу наукового дослідження, який реалізовувався шляхом зіставлення результатів сформованості готовності за різними показниками та рівнями готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності як у контрольних, так і в експериментальних групах до початку формувального експерименту і після його проведення. З метою визначення достовірності збігу і розходження експериментальних даних, використовувався критерій однорідності χ^2 .

Контрольний зріз засвідчив позитивну динаміку формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності.

Значне зростання простежувалося у сформованості готовності за діловим показником і показником комунікабельності (за особистісним критерієм) та когнітивним, діяльнісним і інформаційним показниками (за професійним критерієм). Так, кількість студентів з високим рівнем готовності до професійної діяльності за діловим показником збільшилася на 5,06%, за показником комунікабельності – на 6,21%, з середнім рівнем збільшилася на 7,3% за цими ж показниками, а з низьким рівнем зменшилася на 12,36% як за діловим так і за показником комунікабельності. За когнітивним показником кількість студентів з високим рівнем готовності збільшилася на 5,59%, з середнім рівнем – на 5,62%. З низьким рівнем зменшилася на 11,23%. За діяльнісним показником готовності зміни майже такі ж: кількість студентів з високим рівнем збільшилася на 5,06%, з середнім на – 6,74%, а з низьким зменшилася на 11,80%. Значно збільшилася кількість студентів з високим (на 5,62%) та середнім (на 5,62%) рівнями готовності до професійної діяльності за інформаційним показником. Водночас кількість студентів із низьким рівнем готовності зменшилася на 11,24%.

Загалом кількість студентів економічних спеціальностей з високим рівнем готовності до професійної діяльності збільшилася до 18,54% проти 14,04%; з середнім рівнем – до 59,55% проти 53,37%. Одночасно з цим кількість студентів із низьким рівнем готовності зменшилася до 21,91%, проти 32,58% (рис.4).

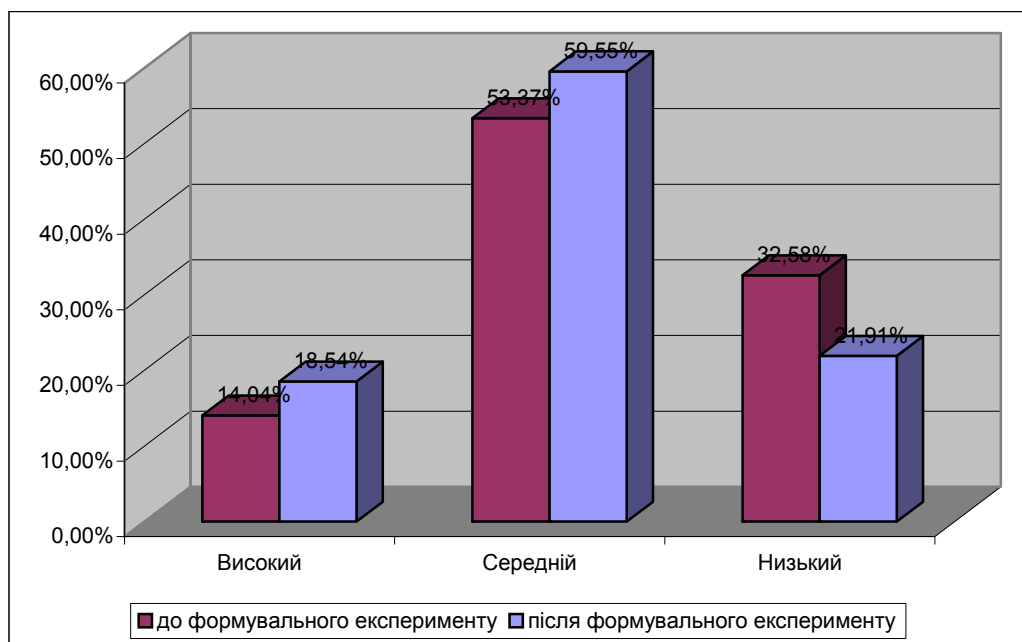

Рис. 4. Гістограма готовності студентів експериментальної групи до початку і після закінчення експерименту

Результати експериментальної роботи підтвердили ефективність технології формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних

дисциплін за розробленою моделлю та з урахуванням визначених педагогічних умов.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні вирішено конкретне наукове завдання – теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено технологію формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін, впровадження якої в навчально-виховний процес вищої школи дасть змогу удосконалити професійну підготовку студентів економічних спеціальностей.

Результати дослідження підтвердили висунуте припущення та дали змогу сформулювати такі висновки:

1. На підставі аналізу наукової літератури у дисертації з'ясовано, що знання нині виступають лише потенціалом, яким має володіти фахівець, головним є результативність діяльності спеціаліста в конкретних умовах. Доведено, що сучасна професійна підготовка студентів економічних спеціальностей має спрямовуватися на формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності.

Неоднозначне трактування готовності випускника до професійної діяльності в сучасних наукових дослідженнях дало змогу запропонувати авторське трактування сутності готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності, яку визначено як складне особистісне утворення, інтегральну характеристику особистості, що є комплексним відображенням цілого ряду особистісних рис і професійних якостей, необхідних для успішної професійної діяльності. Готовність майбутніх фахівців економічних спеціальностей виступає фундаментом професійної підготовки, визначає професіоналізм, дає змогу максимально реалізувати себе в конкретній діяльності, сприяє самовдосконаленню, саморозвитку фахівця.

2. На основі з'ясування сутності педагогічних технологій обґрунтовано технологію формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін, яка тлумачиться як навчально-виховний процес, спрямований за критеріями технологічності, як сукупність мети, завдань, змісту, методів і прийомів, послідовне здійснення яких дає змогу ефективно формувати готовність майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності.

Унаслідок аналізу стану сучасної професійної підготовки студентів з'ясовано педагогічні умови, необхідні для ефективного формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності: удосконалення практичного компонента професійної підготовки студентів та спрямованість мети, завдань і змісту навчання на формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності; органічне поєднання різних форм організації навчально-виховного процесу; використання активних

методів навчання у процесі вивчення спеціальних дисциплін; здійснення формування готовності студентів економічних спеціальностей відповідно до етапів розробленої технології.

У процесі обґрунтування експериментальної технології розроблено модель формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін, яка є схематичним відтворенням спеціально організованої професійної підготовки студентів, що включає комплекс взаємопов'язаних елементів навчально-виховного процесу: мети, завдань, змісту, форм, методів навчання, критеріїв, показників і рівнів готовності, педагогічних умов ефективного формування готовності та визначеного результату.

3. З метою проведення експериментального дослідження визначено критерії та показники готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності. Критеріями виступили особистісні риси та професійні якості майбутніх фахівців, суттєві для успішної професійної діяльності. Особистісні риси виявлялися через такі показники: інтелектуальний, показник комунікабельності, діловий, вольовий, мотиваційний та рефлексивний. Спеціальні професійні якості фахівця виявлялися через когнітивний, діяльнісний, інформаційний, організаційно-виконавчий, креативний та евристичний показники.

На основі визначених критеріїв та показників охарактеризовано три рівні сформованості готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності: низький, середній та високий.

4. Унаслідок проведеного констатувального експерименту з'ясовано, що готовність студентів економічних спеціальностей до професійної діяльності перебуває переважно на середньому та низькому рівнях. Зафіксовано відмінності в рівнях сформованості готовності за різними показниками. Найвищий рівень спостерігався за показником комунікабельності, а найнижчий – за креативним і евристичним показниками готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності.

На основі експериментального дослідження доведено, що впровадження у практику роботи вищої школи технології формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін за розробленою моделлю забезпечує помітне зростання готовності за всіма показниками. Кількість студентів із високим рівнем готовності до професійної діяльності збільшилася до 18,54% проти 14,04%; з середнім рівнем – до 59,55% проти 53,37%; із низьким рівнем готовності кількість студентів зменшилася до 21,91%, проти 32,58%.

Результати дослідження дають підстави вважати, що вихідне припущення є правильним, визначені завдання реалізовані, мета досягнута.

Викладені в дослідженні теоретичні та експериментальні результати не претендують на вичерпне розв'язання проблеми формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності. Подальшого дослідження потребує з'ясування специфіки формування

готовності до професійної діяльності студентів різних економічних спеціальностей; обґрунтування ефективної підготовки викладачів вищих навчальних закладів з метою формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ:

Монографії

1. Різник В. В. Інноваційні аспекти вдосконалення професійної підготовки фахівців у ВНЗ / В. В. Різник, Л. М. Різник // Інноваційні педагогічні технології : теорія та практика використання у вищій школі: [монографія] / [Доброскок І. І., Коцур В. П., Нікітчина С. О. та ін.] ; наук. ред. В. П. Коцур; уклад. О. І. Шапран. – Переяслав-Хмельницький : С. В. Карпук, 2008. – С. 57–69.

Статті у наукових фахових виданнях

2. Різник В. В. Теоретичні основи індивідуалізації навчання у вищих навчальних закладах / В. В. Різник // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : наук.-теоретич. зб. – Переяслав-Хмельницький, 2007. – Спец. вип. – С.313 – 317.

3. Різник В. В. Теоретичні засади формування готовності студентів економічних спеціальностей до професійної діяльності / В. В. Різник / Вісник Черкаського університету. – Черкаси, 2008. – Вип. 137. – С. 136–141.

4. Різник В. В. Готовність студентів економічних спеціальностей до професійної діяльності : сутність та структура / В. В. Різник // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : наук.-теоретич. зб. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – Вип. 16. – С. 191–193.

5. Різник В. В. Інноваційні аспекти вдосконалення професійної підготовки студентів економічних спеціальностей у вищій школі / В. В. Різник // Нові технології навчання : наук. зб. / Ін-т іннов. технол. і змісту освіти МОН України. – К., 2009. – Спец. вип. 59, Ч. 1. – С. 53–57.

6. Різник В. В. Сучасна професійна підготовка студентів економічних спеціальностей у вищій школі як педагогічна проблема / В. В. Різник // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : наук.-теоретич. зб. – Переяслав-Хмельницький, 2009. – Вип. 17. – С. 87–89.

Статті у збірниках наукових праць

7. Різник В. В. Теоретичні основи науково-методичного забезпечення професійної підготовки студентів економічних спеціальностей в умовах входження України в світовий освітній простір / В. В. Різник // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : наук.-теоретич. зб. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – Вип. 16. – С. 193–195.

8. Різник В. В. Проблеми сучасної професійної підготовки студентів економічних спеціальностей у вищій школі / В. В. Різник // Вісник Прикарпатського університету. – Івано-Франківськ, 2008. – Вип. 25. – С. 223–227.

9. Різник В. В. Сучасна підготовка майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності в умовах ринкової економіки / В. В. Різник // Економічний вісник університету : зб. наук. праць учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – Вип. 5 – С. 105–108.

10. Різник В. В. Окремі аспекти підготовки студентів вищих навчальних закладів до професійної діяльності / В. В. Різник, Л. М. Різник // Підготовка студентів до майбутньої професійної діяльності : наук.-теоретич. посіб. / [упоряд. : М. Б. Євтух, І. І. Доброскок]. – Переяслав-Хмельницький : ПП «СКД», 2008. – Вип. 1. Формування професійних цінностей майбутніх педагогів та шляхи їх реалізації у практичній діяльності. – С. 97–100.

Матеріали науково-практичних конференцій

11. Різник В. В. Проблема підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей в сучасних умовах / В. В. Різник // Наукові дослідження – теорія та експеримент : матеріали четвертої Міжнар. наук.-практ. конф., 19-21 травня 2008 р. – Полтава : «ІнтерГрафіка», 2008. – С. 114–118.

12. Різник В. В. Окремі аспекти сучасної підготовки студентів економічних спеціальностей до майбутньої професійної діяльності / В. В. Різник // Викладач і студент : суб'єкт-суб'єктні відносини : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 27-28 листопада 2008 р. – Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – С. 101–103.

АНОТАЦІЇ

Різник В. В. Формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2010.

Дисертація є теоретично-експериментальним дослідженням проблеми готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності.

У роботі проаналізовано базові поняття дослідження, теоретично обґрунтовано технологію та розроблено модель формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін. Визначено критерії, показники та рівні сформованості даної готовності. Обґрунтовано педагогічні умови, необхідні для ефективного формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності.

Здійснено експериментальну перевірку запропонованої технології, доведено її ефективність та доцільність забезпечення визначених педагогічних умов.

Основні результати дослідження впроваджено в практику роботи вищих навчальних закладів України.

Ключові слова: професійна підготовка, готовність до професійної діяльності, студенти економічних спеціальностей, спеціальні дисципліни, технологія, педагогічні умови.

Резник В. В. Формирование готовности будущих специалистов экономических специальностей к профессиональной деятельности в процессе изучения специальных дисциплин. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2010.

Диссертационная работа является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы готовности будущих специалистов экономических специальностей к профессиональной деятельности в процессе изучения специальных дисциплин.

В результате изучения научной литературы проанализированы базовые понятия исследования «готовность», «готовность к деятельности», «готовность к профессиональной деятельности».

Рассмотрены научные подходы к формированию готовности к профессиональной деятельности в педагогической теории. Подтверждена целесообразность формирования готовности будущих специалистов экономических специальностей к профессиональной деятельности и раскрыто ее содержание как сложного личностного образования интегральной характеристики личности, являющихся комплексным отображением целого ряда личностных и профессиональных качеств, необходимых для успешной профессиональной деятельности. Определены составляющие готовности будущих специалистов к профессиональной деятельности: психологическая готовность (мотивационный компонент, компонент коммуникабельности, рефлексивный и волевой компоненты), теоретическая готовность (интеллектуальный, когнитивный и информационный компоненты), практическая готовность (деятельный, организационно-исполнительный и деловой компоненты), готовность к дальнейшему усовершенствованию себя как специалиста (креативный и эвристический компоненты).

В диссертационном исследовании теоретически обосновано технологию формирования готовности будущих специалистов экономических специальностей к профессиональной деятельности в процессе изучения специальных дисциплин, которая рассматривается как учебно-воспитательный процесс, совокупность целей, задач, содержания, методов и приемов, последовательное осуществление которых позволяет эффективно формировать

готовность будущих специалистов экономических специальностей к профессиональной деятельности.

Разработано модель формирования готовности будущих специалистов экономических специальностей к профессиональной деятельности как знаковую систему, с помощью которой воспроизводился процесс формирования готовности студентов экономических специальностей к профессиональной деятельности в ходе изучения специальных дисциплин. Выделены ее структурные компоненты: цель, задачи, принципы, содержание, методы, педагогические условия, результат.

Определены критерии, показатели и уровни сформированности готовности студентов экономических специальностей к профессиональной деятельности. Критериями выступили личностные и профессиональные качества будущих специалистов, существенные для успешной профессиональной деятельности. О личностных качествах свидетельствовали такие показатели: интеллектуальный, показатель коммуникабельности, деловой, волевой, мотивационный и рефлексивный. Профессиональные качества специалиста определялись такими показателями: когнитивным, деятельностным, информационным, организационно-исполнительным, креативным и эвристическим.

Обоснованы педагогические условия, необходимые для успешного формирования готовности будущих специалистов экономических специальностей к профессиональной деятельности: усовершенствование практического компонента профессиональной подготовки студентов и направленность цели, заданий и содержания образования на формирование данной готовности; органическое сочетание разных форм организации учебно-воспитательного процесса; использование активных методов образования в процессе изучения специальных дисциплин; осуществление формирования готовности студентов экономических специальностей в соответствии с этапами разработанной технологии.

Экспериментально доказана эффективность технологии и целесообразность обеспечения предложенных педагогических условий формирования готовности будущих специалистов экономических специальностей к профессиональной деятельности.

Основные результаты исследования внедрены в практику работы высших учебных заведений Украины.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, готовность к профессиональной деятельности, студенты экономических специальностей, специальные дисциплины, технология, педагогические условия.

Riznyk V. V. Formation of Readiness for Professional Activity of Future economic Specialists During their Special Subjects Training. – Manuscript.

The dissertation for academic degree of Candidate of Pedagogical Science, specialty 13.00.04 – Theory and Method of Professional Education. – National Pedagogical Dragomanova University, Kyiv, 2010.

This dissertation is the theoretical and experimental investigation of the readiness problem of future economic specialists for their profession activity.

The work presents the analysis of general conceptions of research. It was theoretically grounded the technology and worked out the model of forming of future economic specialists readiness for their professional activity during the special subjects training. It were also determined the criteria, indicators and levels of formation of this readiness and were substantiated the pedagogical conditions which are inevitable for effective formation of future economic specialists for the practical professional activity.

Experimental correction of suggesting technology has done and its effectiveness and expediency of guarantee of prominent pedagogical minds were proved.

The main results of investigation were introduced into practical work of Ukrainian higher educational establishments.

Keywords: professional training, readiness for professional activity, the students of economic specialties, special courses, technology, and pedagogical conditions.